

Јаким СИНАДИНОСКИ

ФОРМИРАЊЕТО НА ПАРТИЗАНСКИОТ ОДРЕД „ЈАНЕ САН- ДАНСКИ“ И НЕГОВИТЕ АКТИВНОСТИ ВО ЗИМСКИТЕ И ПРОЛЕТНИТЕ МЕСЕЦИ 1943/1944 ГОДИНА ВО КАРАОРМАН И ДЕБАРЦА

Кога на 5 декември 1943 година уште во раните утрински часови бројни германски и балистички сили почнаа да навлегуваат на слободната територија на Дебарца од правецот на Кичево (најмасовно и најсилно), Дебар (преку Јама) и Струга (преку Ботун), единствената сигурна страна за привремено засолнување на избегнатото население од селата, некои останати поголеми и помали групи на ранети и здрави партизани и борци на Првата македонско—косовска бригада, десетици заднински партизански и младински активисти, одборници, воени и политички раководители на трите партизански одреди и Месната воена команда и др. ја сочинуваа караорманската шума и Славеј Планина. Заедно со една група здрави партизани и заднински младински раководители (Гоко Тапанџиовски и др.), неколку одборници и селани се најдовме и неколку потешко ранети и болни борци од Главната болница во Црвена Вода на ридчето над селото Лактиње.

Тука истиот ден ни се приклучи и членот на Главниот штаб на НОВ Петре Пирузе—Мајски со куририте на истиот штаб Трајче Трајчевски и Лазар Гиновски, партискиот работник Јаким Спиоровски од Охрид и неколку штабски раководители и борци од Копачкиот, Малесискиот и Дебарчанскиот партизанскиот одред „Славеј“ кои уште на 5 декември се распаднале, а нивните борци скоро сите се разбегале во паника по своите локални села во Копачка, Малесија и Дебарца. Заедно со групата на Петре Пирузе—Мајски се наоѓаа и двајца Англичани (еден капетан и еден подофицер) од Воената мисија при Главниот штаб на НОВ и ПОМ. Оваа наша поголема група на борци и илегалци преноќи заедно со една група партиски активисти од Лактиње во кошарите над селото. Освен оваа, во Ка-

раорман и Славеј Планина на 6 декември 1943 година се најде и малата група на командантот на Воената месна команда Атанас Трајковски—Левски со неговиот заменик, курирот и уште неколку борци, потоа групата од 5 членови на печатницата „Гоце Делчев“ на чело со нејзиниот раководител Митре Инадевски—Ацо¹⁾, потоа една десетина на борци на чело со Димитар Берберовски—Климе²⁾, една група на заднински партиски раководители во околијата на чело со А. Крстевски—Јулски и Ратка Крстевска (член на Вториот обласен комитет на КПМ) и др. Со нив се наоѓаа и Сина Димитровска од Крушево, Панда Чесноска од Прилеп, Бода од Струга и Анѓа Наумовска од Тетово.

Секоја од овие групи на 5 и 6 декември 1943 година се снаоѓаше како што можеше и како што умееше. Дури на 7 декември истата година преку курирски врски членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пирузе—Мајски обезбеди овие издвоени групи да се најдат заедно на зборното место Радомирово под Песочанската Река. Тука, меѓу нас партизаните и борците на Првата македонско—косовска бригада, имаше и десетина одборници на месните и Околинскиот народно-ослободителен одбор (Голоб Чакулевски, Петре Дулевски, Божин Костовски, Круме Јовчевски, Васил Јовановски, Павле Поповски и др.), а исто така на 7 декември 1943 година пристигна сам Илија Топаловски—Аврам од Злести³⁾. Во месноста Радомирово на 8 декември 1943 година бројот на сите помали собрани групи на борци (здрави, ранети и болни) и заднински партиски и други активисти се зголеми на околу 40 души. Од месноста Радомирово повеќето заднински партиски и младински раководители на чело со Ратка Крстевска и Александар Крстевски — Јулски заминаа во непознати правци по свои партиски задачи, а со членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пирузе — Мајски и неговите курири Трајче Трајчевски и Лазар Гиновски останавме во Караорман уште неколку дена во кошарите над Песочани, каде за пари Пирузе купи од

1) Според М. Инадевски — Ацо, по сместувањето на печатницата „Гоце Делчев“ во една од пештерите на Караорман се формирала една група борци. Неа ја сочинувале „Илија Топаловски — Аврам, Ацо, Анка и двајца курири“. Таа почнала да ги обиколува околните села и потоа се приклучила кон одредот „Јане Сандански“ (М. Индевски, Од партизанска преса до модерна печатница, Скопје, 1948, стр. 71—72).

2) Оваа десетина имаше задача да спроведе 15 заробеници Германци до Караорман над Годивје, каде што тие требаше да бидат ликвидирани, а потоа десетината мораше да замине за Егејска Македонија.

3) Во Злести И. Топаловски — Аврам бил оставен со уште 5 ранети и болни борци. Тие биле предадени на германските окупатори, а Топаловски успеал самиот да се спаси и да побегне во Караорман по два дена. Така и се најде заедно со нас во месноста Радомирово под Песочанската Река.

едно овчарче од Песочани неколку овци. Заедно со ранетите, болните и здравите борци до 10 декември 1943 година бевме собрани околу 27 партизани.

Со оглед на тоа што во тие декемвриски денови почна нагло да паѓа снег, проследен со големи намети и студени ветрови, членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пирузе — Мајски (како најкомпетентно и најодговорно лице меѓу сите собрани борци и воени раководители) одлучи и со наредба во името на Главниот штаб на НОВ и ПОМ на 11 декември 1943 година негде над горниот тек на Песочанската Река на Славеј Планина го формира новиот партизански одред на НОВ и ПОМ. При формирањето, одредот го доби името „Јане Сандански“, а за членови на неговиот штаб беа поставени Атанас Трајковски — Левски од Сливово за командант, Јаким Синадиноски — Славејски од Гостивар за политички комесар, Левче Стефановски — Тарзан од Карбуница (Кичевско) за заменик на командантот и Божин Стефановски од Белчишта (Охридско) за заменик на политичкиот комесар.

Покрај членовите на штабот на одредот и куририте на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Трајче Трајчевски од Црвена Вода (Охридско) и Лазар Гиновски од Белчишта (Охридско), кои постојано се наоѓаа во придружба со Петре Пирузе — Мајски, во составот на одредот се наоѓаа и Јаким Спиrowsки — Нестор од Охрид, Младен Богдановски (курир на штабот на одредот), Момчило Јордановски од Песочани (Охридско), Стојан Клепјански од Прилеп, санитарскиот референт Битолини, Илија Топаловски — Аврам од Битола, Ацо Ивановски — Стево од Прилеп, Борис Груевски — Душко од Кичевско, Миле од Подвис (Кичевско), Асан Пармети (родум од Албанија), Муртезан Перо (родум од Албанија), Ибе Паликуќа од Дебар, Стојанка Ивановска и Благица Ивановска (снаата и сестрата на првоборецот Стоилко Ивановски — Планински од Ореовдол (Велешко), Зора и Милка Косоварката (тешко болна), Соколе Клепјаноски (тешко оболениот син на Стојан Клепјаноски од Прилеп), Стојче Јовановски (тешко болен) и тешко ранетите Димче Димитриевски од Беличица (Гостиварско) Нико Доага — Кољката од Крушево, Перо Чемериќ од Косово, Таско Тутинац од Косово и др. Во составот на одредот извесно време се наоѓаа и Митре Инадевски — Ацо, неговата сопруга Анка и двајца нивни курири⁴).

⁴ Не е точно тврдењето на С. Ристевски дека од делови на партизанските одреди „Славеј“, „Копачка“ и „Малесија“ на 17 декември 1943 година бил формиран одредот „Јане Сандански. (С. Ристовски, Положбата на Дебарца по заминувањето на Првата македонско-косовска бригада, Зборник „Слободните територии во Македонија 1943“, Скопје, 1975 год. стр. 322.

И покрај тоа што повеќето негови борци беа тешко ранети и болни и не можеа да вршат оружени акции врз балистичките и германските окупаторски сили, формирањето на партизанскиот одред „Јане Сандански“ имаше посебно морално значење во исклучителните околности на животот на селаните во пљачкосаните, попалените и растурените села на Дебарца. Селаните на Малесија пријатно беа изненадени кога неколку дена по формирањето ги пречекаа во својата средина борците на новиот одред „Јане Сандански“. Во селото Ржаново сите борци беа добро пречекани и нахранети, а по опоравувањето целиот одред се засолни во месноста Умишта, каде се приклучија неколкуте преостанати борци на Малесискиот партизански одред на чело со неговиот командант Вељо Барутовски. По проведениите 5—6 дена во споменатата месност, одредот повторно се врати на Славеј Планина со задача да пристапи кон изградба на земуниси за презимување во претстојните месеци.

Ранетите и болните борци тогаш привремено беа засолнети во кошарите над Лактиње, а здравите борци под раководството на штабот на одредот и членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пирузе — Мајски пристапија кон копање на две земуниси во една од најнепристапните месности на падините на клисурата на Песочанската Река спроти планината Алипашица. Во изградбата на земунисите учествуваа и неколку партиски активисти од Лактиње и Белчишта, а со работата раководеше искусниот борец Стојан Клепјански. Земунисите беа готови за неколку дена, а внатре беа направени легла од бучови полутанки прекриени со дебел слој папрат. Земунисите одозгора беа прекриени со дебел слој земја и густы гранки под него, а над таквите покриви беше нафрлан напластен снег, така што тие беа сосема закамуфлирани. Земунисите имаа мали отвори за комуникации, а во нивната непосредна близина беше направена провизорна чешма за вода, додека на нешто поголема оддалеченост на спротивната страна над еден мал поток беше подигнат нужник до кој можеа да стигнат по стазата и најтешко ранетите и болните борци.

Во двете земуниси ранетите и болните борци на одредот беа релативно добро сместени, а за нивната исхрана и лекувањето постојано се грижеа членовите на штабот на одредот и здравите борци⁵⁾. За нивното успешно лекување и редовно пре-

⁵⁾ Политичкиот комесар на одредот Јаким Синадиновски — Славејски за купување на лекови два пати (иако тешко ранет) илегално заминува во Струга со по десетина златници од двајцата делегати на Воената англиска мисија. Во Струга преку А. Крстевски — Јулски и Р. Крстевска тој набави потребни лекови и некои прехранбени продукти и со неколку организирани селани од Дебарца на товарни коњи ги префрли во базата на партизанскиот одред во Караорман, каде куририте и членовите на штабот на одредот донесуваа храна што постојано се собираше и во попалените и пљачкосани села на Дебарца. Селаните тогаш го одделуваа и последниот леб за партизаните, грижејќи се дури да им обезбедуваат подобра храна во празничните денови.

вивање на раните особена грижа и залагање за цело време покажа болничарот Битолини (италијански доброволец уште од формирањето на Првата македонско—косовска бригада). Материјално во лекувањето и набавувањето на некои покалорични прехранбени производи (кравја маст, мед, сирење, месо и др.) помагаа со десетици златници двајцата членови на Воената англиска мисија. Со нивни средства штабот на одредот купуваше од селаните и на пазарите во Струга посебна исхрана за нив, така што благодарейќи на тоа и тие заедно со нас можеа да ги поминат тешките зимски месеци во земуниците во Караорман во текот на 1943/1944 година. Меѓутоа, со настапувањето на големите снегови и студените денови многу се отежнаа можностите за лекување и прехрана на 27-те борци на одредот и затоа неговиот штаб и членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пирузе — Мајски одлучија две помали групи да заминат во Кичевско и Дебарско и таму преку партиските организации да обезбедат илегален престој сè до пролетта. Тие воедно имаа задача во селата на дебарскиот и кичевскиот крај да прибираат нови борци за партизанскиот одред „Јане Сандански“, и да одржуваат постојани врски со заднинските партиски работници во селата и Дебар и Кичево, да го подигнуваат борбениот морал кај населението, да го известуваат штабот на одредот и членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ за своите активности, успеси во работата, непријателските сили и нивните акции и сл.

Во врска со општата ситуација по окупацијата на Дебарца и формирањето на партизанскиот одред „Јане Сандански“, неговите проблеми и активности, еве што уште тогаш пишуваше Петре Пирузе — Мајски како одговорен член на Главниот штаб на НОВ и ПОМ во Дебарца:

„... По заминувањето на бригадата и напуштањето на овој терен воопшто, целиот Тарзанов⁶⁾ баталјон се распадна. Од истиот останаа само тројца, и тоа Тарзан⁷⁾, Душан⁸⁾ и еден партизан по име Драган. Од малесискиот баталјон останаа само другарот Стево⁹⁾, политичкиот комесар, и Момчило¹⁰⁾ од Песочани, братот на Мирче. Од баталјонот, односно одредот „Славеј“ останаа само Јаким Охриѓанецот¹¹⁾, кого го вративте вие со патролата. Во деновите на офанзивата овие баталјони и одредот се распаднаа и сите си отидоа по куќите, освен овие од одредот „Славеј“, кои отидоа со бригадата. Некои од Тарзановиот баталјон, кои се најдоа крај мене над Лактиње во

⁶⁾ Се мисли на Копачкиот баталјон, односно одред, чиј командант беше Левче Стефановски — Тарзан од Карбуница (Кичевско).

⁷⁾ Левче Стефановски од Карбуница (Кичевско).

⁸⁾ Борис Грујовски од Кичевско.

⁹⁾ Тоа беше Апо Ивановски, првоборец од Прилеп.

¹⁰⁾ Тоа беше Момчило Јордановски, првоборец од Песочани.

¹¹⁾ Тоа беше Јаким Спиоровски, првоборец од Охрид.

моментот на офанзивата на овој крај, јас ги обезоружав и ги вратив во своите куќи, бидејќи не сакаа да се борат. Се разбира, тоа беше мал број, бидејќи пред тоа Платник¹²⁾ имаше нешто обезоружано од истиот баталјон... Два до три дена по офанзивата останаа крај мене само 25 другари, меѓу нив и другарки, скоро сите слаби, и според моето сфаќање, неспособни да се борат. Имаше останати нешто ранети, кои ги прифатив и задржав крај себе, а четворица, меѓу нив една другарка, сестрата на Стево¹³⁾ кај НОК во селото Белчишта, имено, тие да се грижат за нив, бидејќи беа потешко ранети и не можев да ги влечам со себе. По 15 — 20 дена тие другари и другарката им паднаа во рацете на Шиптарите милиционери кои во тоа време се наоѓаа во Лешани, на број отприлика 60 луѓе. Тие биле провалени во кошарите на Злести. Во моментот кога ги фатиле милиционерите во кошарите се наоѓал и другарот Аврам¹⁴⁾ ... Другарите и другарката се одведени во Струга и нашите другари таму за нив не знаат скоро ништо позитивно¹⁵⁾.

„Гледајќи ја силата — истакнува понатаму П. Пирузе — Мајски — со која располагавме и моралот на партизаните, јас наредив да се направи база, земунџа, и колку — толку горе да се однесе храна. Во тоа се успеа, иако снегот многу почна да паѓа. Тогаш сè на сè заедно со Англичаните бевме 25 другари и другарки. Моралот беше слаб и, право да... кажам, јас со вакви другари не можев да војувам. Би биле уништени и на тој начин сè би замрело на овој терен. Тогаш јас донесов одлука, барем малку да го искористам она што го имав. Испратив две групи во два правци. Една за Копачка, друга за Дебарско со задача да се поврзат со партиската организација, доколку ќе ја има, односно со одговорните другари, и договорно да работат на теренот и да собираат луѓе за борба од тие краишта. Аврамовата група донекаде одговори на поставените задачи, а Душановата група не даде никакви резултати. Тоа го направив за да ги искористам барем малку поради тоа што имаше голем снег, што беше слаба моралната состојба меѓу другарите за борба и поради тоа што непријателот на овој терен располага со многу појаки сили... Сметам дека со една сигурна сила, па таа и да биде мала, би можело добро да се дејствува и да се чисти овој терен и да се напаѓа границата. Но... со оваа сила која ја имам овде не можам да војувам,

¹²⁾ Киро Крстевски, познат стар комунист и првоборец од Прилеп

¹³⁾ Тоа беше Боца Ивановска, партиски работник од Прилеп, која со уште 5 ранети борци биле нападнати во една кошара во Злести од контрашите и притоа тешко ранетите и болните биле заробени и предадени на германските окупатори, а Илија Топаловски — Аврам успеал да се спаси и да побегне во Караорман.

¹⁴⁾ Илија Топаловски, првоборец од Битола.

¹⁵⁾ Писмо на П. Пирузе — Мајски до Б. Радосављевиќ — Орце, Архив на Македонија, инв. бр. 1254, кутџа XXIV.

Но се надевам дека ќе создадам војска и на овој терен. Во таа цел ги презедов сите мерки. Испратив сигурен другар¹⁶⁾ во Гостиварско, Тетовско, Кичевско и Дебарско, кој треба да дојде во допир со одговорните другари на Партијата. . .¹⁷⁾

По заминувањето на двете групи борци во Кичевско и Дебарско¹⁸⁾, при крајот на февруари 1944 година партизанскиот одред „Јане Сандански“ имаше само 16 борци. „Тие живеат во базата законспирирани. . . Од овие 16 души двајца се Италијани, еден бугарски војник, дезертирал, еден Бугарин, воен бегалец, еден Косовар, двајца Англичани и останатите Македонци. До 15 април — според извештаите — треба да има од 70 — 100 души минимум. Партијата изгледа вака: 7 души партијци, од кои тројца во раководството на одредот. . . Одговорен по Партијата е Јаким Нестор од Охрид. Состаноци одржуваат редовно со политичко-теоретска, партиска и организациона подготовка на партијците. . . Откако ги прегледавме сите услови одредот да почне со акции веднаш по пристапувањето на останатите групи во одредот, се концентриравме во зацврстувањето на заднинската известителна служба со цел таа да биде цврста, брза и централизирана, на различни места да се собира храна за да му служи на одредот при враќањето од акции и во општи црти какви и каде треба да бидат насочени нашите удари. . .¹⁹⁾

Покрај редовни идејно-политички предавања од областа на партиската изградба, националното прашање, класните борби и револуциите, со скромна печатарска техника и радио-апаратот редовно се печатеа радио-билтени и издадоа два летоци до населението во Дебарца. За да се собира храна и подига моралот кај населението, постојано (дење и ноќе) се испраќаа патроли скоро по сите села во Дебарца, а на терен постојано се наоѓаа и членовите на штабот на одредот. Заедно со членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ Петре Пируже — Мајски и неговите придружници Трајче Трајчевски и Лазар Гиновски, тие одржуваа врска и состаноци со партиските и младинските активисти и одборниците на НОО, им даваа конкретни задолженија и задачи, ги инструктираа и помагаа во работата, редовно ги снабдуваа со радио-билтени и др. материјали, добиваа од

¹⁶⁾ Тоа беше политичкиот комесар на одредот Јаким Синадиновски — Славејски.

¹⁷⁾ Цит. писмо на П. Пируже — Мајски до Д. Радосављевиќ — Орце.

¹⁸⁾ Во групата која замина за Дебарско имаше 5 души, а во неа се наоѓаа Илија Топаловски — Аврам, Митре Инадески — Ацо, Анка Инадеска, Стојанка Ивановска и Благоица Ивановска, а во групата која замина во Кичевско имаше 8 души. Тоа беа Левче Стефановски, Борис Грујовски, Асан Пермети, Муртезан Пезо, Стојан Клепјански и Стево Ивановски од Прилеп, Драге и Миле од кичевските села.

¹⁹⁾ Писмо на А. Крстевски — Јулски од 28. III. 1944 год., Архив на Македонија, инв. бр. 5058.

нив известувања за движењата на окупаторските сили, нивната пропаганда, теророт, активноста на домашните шпиуни и предавници и др.

Преку постојаните контакти на борците на одредот со повеќето села населението имаше можности да се увери дека Дебарца не беше преглупштена сама на себе на милост и немилост и дека заедно со него го делеа доброто и злото првоборците и истакнатите комунисти Петре Пирузе — Мајски, Лазар Гиновски, Трајче Трајчевски, Јаким Спиоровски, Атанас Трајковски — Левски, Младен Богдановски и др., родум од селата во Дебарца и Охрид, покрај другите првоборци од разни краишта на Македонија, Косово, Црна Гора и др. краишта на Југославија. Особено охрабрувачки врз партиските и младинските активисти делуваше присуството на двајцата членови на Англиската воена мисија. Бидејќи со своето присуство им влеваше голема верба дека ќе се опстане и во такви исклучителни околности, партизанскиот одред „Јане Сандански“, иако во зимските месеци 1944 година (јануари и февруари) имаше само 16 борци, наполно го оправда неговото формирање и одигра голема идејно-политичка улога меѓу населението на повеќето села на Дебарца.

Одредот воедно ги излечи сите свои тешко ранети и болни борци и со својата добро организирана известителна служба по селата не дозволи да биде откриен од домашните предавници и окупаторските воени сили. Покрај тоа, штабот на одредот многу тешко оболениот борец Соколе Клепјански (синот на стариот борец Стојан Клепјански преку партиска врска го испрати на коњ со двајца селани за Прилеп, а тешко оболената на дробовите партизанка Милка Косоварката ја смести во селото Врбјани кај истакнатите активисти Круме Јовчески, Васил Јовановски, Мито и Павле Поповски. И таа таму се спаси, физички доста зајакна и на пролет се врати во одредот. И тешко болниот борец Стојче Јовановски беше засолнет на лечење кај своите родители во Годивје и благодарејќи на тоа и тој наполно оздраве.

Од втората половина на јануари 1944 година во одредот престојуваше делегатот на Централниот комитет на БРП (к) Благој Иванов (Костја). Тој беше доведен преку посебен канал од Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ со задача да се сретне со другарите на Главниот штаб на НОВ и ПОМ и делегатот на Врховниот штаб на НОВ и ПОЈ Светозар Вукмановиќ — Темпо. До базата на одредот „Јане Сандански“ тој пристигна во придружба на куририте Љутви Руси и Миќо Гилиц, а заедно со него се наоѓаа уште двајца помлади Бугари. Со своето богато партиско и револуционерно искуство другарот Благој Иванов (Косто) многу помогна во идејно-политичката работа на штабот на одредот со борците преку одржување на повеќе преда-

вања по разни теоретски проблеми, дискусии и разговори во врска со успесите во разните области на животот во Советскиот сојуз, офанзивните операции на Црвената армија, успесите на единиците на НОВ и ПОЈ во разните краишта на Југославија и др. Бидејќи привремено беа прекинати курирските врски на Петре Пирузе — Мајски со Главниот штаб на НОВ и ПОМ во егејскиот дел на Македонија, делегатот на Воената бугарска мисија Благој Иванов (Косто) со своите двајца придружници остана во базите на одредот во Караорман сè до крајот на март 1944 година.

„Пред два дена дојдов во одредот — истакнува А. Крстевски — Јулски во своето писмо од 28. III. 1944 година во Вториот обласен комитет на КПМ — за да ги извршам овие работи: 1) со другарите од В. Ш. да се уреди префрлувањето до нашиот Главен штаб и Темпо, до бај Иван или до ЦК. Затоа презедовме конкретни мерки и увидов дека тука постои организација и тоа организација која за такви прашања не претставува проблем. Тоа ние го уредивме... , а техничките работи, курир за до таму и др. работи ги уредивме на лице место. Тие увидоа дека овде организацијата е доста унапредена, а не како што му кажувал Мајски дека неа никаде ја нема и дека се нема воопшто врска со другарите од Главниот штаб или другите... 2) Ја видовме партиската работа на тој одред. Со раководството се одржа состанок и ја претресовме работата... Но, додека боравев два дена горе и слегов долу, дојде патрола од Главниот штаб на Македонија со Орак²⁰⁾ и 6 другари... Другарите од патролата ќе ги земат другарите од Врховниот штаб на Југославија и на 31. III. или на 1. IV. тие заминуваат“²¹⁾.

Другарите од Бугарската воена мисија им ги предадовме на другарите од патролата на Кемал Сејфула во Лактиње на 1 април 1944 година, така што тие потоа заминаа во правецот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ. Со тоа штабот на одредот изврши успешно уште една крупна задача, како што пред тоа во средината на февруари непосредно го помогна прифаќањето на една група од десетина првобригадирци на чело со Павле Брајовиќ кои во февруарскиот поход на Првата македонско—косовска бригада залутале и се отцепиле од нејзината главнина. Меѓу нив беа Вуко Турковиќ, Мирче Јордановски, Захарија Михајловски — Брко, Тихомир Шаревски, Киро Сотировски — Строгов и др., која исто така се отцепила од главнината на бригадата во февруарскиот поход. Иако со наполно испремрзнати нозе, исцрпени и болни, борците на овие отцепени првобригадирски групи ги примија несобично селаните од Пе-

²⁰⁾ Кемал Сејфула, првоборец од Скопје.

²¹⁾ Писмо на А. Крстевски — Јулски од 28. III. 1944, Архив на Македонија, инв. бр. 5058.

сочани и другите села на Горна и Средна Дебарца, тие одвојуваа храна на нив, им ги лекуваа измрзлините на нозете и ги негуваа неколку дена, а потоа групата на Павле Брајовиќ и знаменосецот на бригадата Стојмир Јордановски — Мирче од Песочани пак се врати назад кон главнината на бригадата, додека групата на Захарија Трајковски — Брко со Тихомир Шаревски, Киро Сотировски и др. преку партиски врски на одредот „Јане Сандански“ замина во базата на Првиот обласен комитет на КПМ во Кременчук над селото Никифорово во гостиарскиот крај²²).

Со бројната и здравствената состојба на своите борци одредот „Јане Сандански“ објективно не беше во состојба да врши оружени акции на воени објекти на окупаторите во Дебарца и нејзината околина сè до април 1944 година. Затоа не е точно тврдењето на Ст. Ристески и Тр. Ристески дека „одредот Јане Сандански и оние борци што останаа во Дебарца не ги извршија... поставените задачи“, дека „повеќето се повлекоа во илегалност“ и дека „единствената врска на одредот се одржуваше преку некои активисти од Лактиње, Црвена Вода, Песочани и Белчишта“²³).

Дури во почетокот на април 1944 година значајно се консолидираа и бројно нараснаа редовите на одредот „Јане Сандански“, зашто повеќето од ранетите и болните борци беа скоро наполно излечени и опоравени со редовното лекување на нивните рани и болести. Со тоа беше овозможено и поголемо движење на борците во помали групи по сите села на Дебарца, и се засилија и зајакнаа и постојаните редовни партиски, скоевски, агитационо-пропагандни, идејно-политички и др. врски меѓу агитците на одредот и организираните селани. И доаѓањето на отцепената група првобригадирци исто така претставуваше ново охрабрување за селаните во Дебарца. Тие се уверија дека борците на Првата македонско-косовска бригада повторно ќе се вратат во Дебарца и дека ќе започне слободниот живот во неа.

Тоа навистина се случи на 30 април 1944 година, кога Првата македонско-косовска бригада конечно низ тешки борби се врати во Дебарца и кога неколку дена потоа целосно влезе во нејзиниот состав и партизанскиот одред „Јане Сандански“, завршувајќи го со тоа својот самостоен живот и нивните активности во Дебарца во најтешките и исклучителни околности во текот на зимските и пролетните месеци 1943/1944 година. Затоа воопшто не беа точни тогашните писмени оценки за тоа дека „Петре Пирузе — Мајски се зачурил“, дека тој

²²) В. поопширно во врска со тоа: Д. Борбевеиќ — К. Сотировски, Чекори кон слободата, Народна армија, Београд, 1975 год.

²³) Ст. Ристески — Тр. Петрески, Огненото лице на Дебарца ка-раорманска, Скопје, 1972, „Мисла“, стр. 89.

имал „секташко мислење спрема работите“, дека „не сакал да работи меѓу масите“²⁴⁾ и сл. Тогаш такви суревниви и непроверени тврдења за Петре Пирузе — Мајски и целиот партизански одред „Јане Сандански“ можеше писмено да формулира во своите извештаи до Вториот обласен комитет на КПМ, кој се наоѓаше во територијата на Дебарца, само А. Крстевски — Јулски, кој заедно со својата другарка Ратка Крстевска (како член на Вториот обласен комитет на КПМ) веднаш по повторната окупација на Дебарца се засолни во Струга и од таму престана да развива активност неколку месеци на подрачјето на Дебарца и целиот друг охридски и струшки крај. Наспроти неговите извитоперени извештаи, единствено Петре Пирузе — Мајски заедно со другарите од штабот на Одредот, куририте Трајче Трајчевски и Лазар Гиновски, Младен Богдановски и заднинскиот партиски работник Ѓоко Тапанџоски постојано се движеше по скоро сите села на окупирана, попалена и пљачкосана Дебарца, каде тој уште од излегувањето во партизани во Караорман веќе беше израснат во најпопуларна личност на НОВ и ПОМ. Клеветничките оценки на А. Крстевски за Петре Пирузе — Мајски најмалку тогаш можеа да ги прифатат како основани селските маси во Дебарца, зашто, ако никој повеќе, тоа барем П. Пирузе — Мајски постојано се наоѓаше меѓу нив.

Токму затоа Петре Пирузе — Мајски од Главниот штаб на НОВ и ПОМ беше оставен во Дебарца по заминувањето на Првата македонско—косовска бригада кон егејскиот дел на Македонија. Ако П. Пирузе — Мајски заедно со нас од одредот „Јане Сандански“ не се наоѓаше постојано меѓу селаните на Дебарца, тогаш кога тој лично најмногу им беше потребен во исклучително тешките околности за живот и работа, тогаш тој, покрај другото, не можеше да му пишува на Д. Радосављевиќ — Орце дека „кај луѓето во народно-ослободителните комитети имаше извесни слабости, но сите тие луѓе ние ги исфрливме и веќе имаме во предвид луѓе (скоро за секој комитет на овој терен) кои ќе дојдат во предвид за народно-ослободителната власт. Само тие луѓе ќе ги избираме на широки конференции за на тој начин да им дадеме широк публицитет. Всушност, *ние сега работиме со сите луѓе* кои утре и задутре треба да ја претставуваат народната власт“²⁵⁾.

Петре Пирузе — Мајски и некои други борци од тоа време веќе ги нема меѓу живите, но затоа пак останаа трајни вистините за нивната активност — во текот на зимските и пролетните месеци 1943/1944 година во поробена, пљачкосана и скоро

²⁴⁾ Цит. писмо на А. Крстевски — Јулски од 28. III. 1944, инв. бр. 5058.

²⁵⁾ Цит. писмо на П. Пирузе — Мајски (подвлеченото е мое — Ј. С.).

наполно уништена славна Дебарца. Заедно со останатите, само некои активни членови на КПМ и СКОЈ тогаш во селата на Дебарца Петре Пирузе — Мајски, Атанас Трајковски — Левски, Трајче Трајчевски, Лазар Гиновски, Јаким Синадиновски — Славејски, Младен Богдановски, Гоко Тапанџиоски, Божин Костовски, Момчило Јордановски, Петре Дүлевски и др. постојано се наоѓаа меѓу широките селски маси, одржуваа редовни конференции со нив и илегалните НО комитети, собираа прехранбени и др. производи за потребите на борците на одредот во Караорман, одржуваа партиски и курирски врски со Струга, Прилеп и Главниот штаб на НОВ и ПОМ во Егејска Македонија, потоа испраќаа борци од одредот за работа со селските маси во Кичевско, Дебарско и Гостиварско, одржуваа редовно разни политички предавања за селаните и партиските активисти во селата, приготвуваа и растураа илегални материјали кои се умножуваа на гелтетнерот во штабот на одредот, издаваа радио-билтен за ситуацијата во светот и положбата на фронтите на антифашистичката коалиција против терманските и другите фашистички окупатори и др.

Очигледно тогаш во оценките за активностите на партизанскиот одред „Јане Сандански“ и членот на Главниот штаб на НОВ и ПОМ кој го формира тој одред и постојано се наоѓаше со неговиот штаб и борците имаше бројни неточности и клевети, кои, за жал, останаа неразјаснети и по доаѓањето на Првата македонско—косовска бригада, покрај останатото, затоа што судовите и заклучоците што ги формираа некои членови на Главниот штаб на НОВ и ПОМ во врска со сето тоа се темелеа врз писмените извештаи на А. Крстевски — Јулски, испраќани од длабока илегалност во Струга, а не од теренот во Караорман или во селата на Дебарца, каде боравеа и развиваа разни дејности членовите на штабот на одредот „Јане Сандански“ и членот на Главниот штаб Петре Пирузе — Мајски.

Jakim SINADINOVSKI

THE FORMATION OF THE PARTISAN DETACHMENT „JANE SANDANSKI” AND HIS ACTIVITIES IN THE WINTER AND SPRING MONTHS OF 1943/44 IN KARAORMAN AND DEBARTSA

S u m m a r y

When on September 5, 1943 numerous German and ballistic forces began entering the free territory in Debartsa in three directions, at the foot of Karaorman with the region of Radomirovo (as former determined place) began gathering a few tens of

wounded, sick and fighters in good health of the First Macedono-Kossovian brigade and more illegal workers and activists from the people's liberation committees, the party and youth organisations etc. Under the leadership of the member of the Main Staff of PLS PDM Petre Piruze — Majski and some other lower political and military heads who were left to work among the peasants in the villages of the newly occupied Debartsa in the new circumstances of occupation.

After several days of gathering, at the region of Radomirovo arrived 27 partisans, more of them heavily wounded and sick. There were among them a few partisan and youth activists from the villages of Upper and Lower Debartsa and members of the former regional people's liberation committee. By order of Petre Piruze — Majski all of them from Radomirovo were supposed to pass to Pesočanska Reka on the Mountain of Slavej and here the partisan detachment „Jane Sandanski” was formed on 11th December 1943. The detachment was consisted of the followiig members: Atanas Trajkovski—Levski from the village of Slivovo as a commander, Jakim Sinadinovski from Gostivar as political commissar, Levče Stefanovski — Tarzan from Karbunica near Kičevo for deputy commander and Božin Stefanovski from Belčišta as a deputy political commissar.

Together with Petre Piruze—Majski with the Staff of the detachment were also Jakim Spirovski — Nestor and over 20 fighters and other activists from different regions of Macedonia who because of various reasons did not withdraw together with the fighters form the First Macedono-Kossovian brigade in the direction to the Aegean part of Macedonia. Here the fighters passed the winter months of 1943/1944. Among the fighters there were two members of an English mission.

From the second part of January of 1944 the detachment was visited by the delegate of the Central Committee BUP (k) Blagoj Ivanov — Kostja, who had a task to meet with the delegate of the Supreme Staff of PLS and RDY Svetozar Vukmanović — Tempo. At the beginning of April 1944 the detachment was joined by new fighters who with different activities through the villages of the occupied Debartsa on April 30, 1944 again welcomed thier fellow soldiers from the First Macedono-Kossovian brigade.